

Oplevelser i Ribe under Krigen 1864.

Af Sognepræst i Skjellerup Dr. phil. J. Helms.

EFTERRETNINGEN om, at vor Hær hin Aften, Fredag den 5. Februar, var brudt op fra Danevirkestillingen, blev i Ribe først almindelig bekendt den næste Dags Eftermiddag. Men det varede saa heller ikke længe, før vi kom til at mærke til Virkningerne deraf. Hvor disse først kom til Syne, var ude paa den da først nylig fuldendte Chaussé til Tønder. Til daglig Brug var denne hidtil kun bleven meget lidt befærdet af rejsende. Diligencen, som var bleven sat i Gang paa den, havde oftest kun en enkelt Passager; tit var den ogsaa helt tom. Anderledes derimod om Søndagen efter hin sørgelige Begivenhed. Den Dag saa vi snart en aaben, snart en lukket, fuldt pakket Vogn ude paa denne Vej komme ind imod Byen, og hvad der aldrig var sét før, Diligencen havde denne Dag Bivogne, og det hele tre lukkede Vogne, i Følge med sig. Saa godt som alle disse rejsende var Flygtninge, mest Kvinder og Børn, hvilke danske Embedsmænd i den sydligere Del af Slesvig havde fundet det raadeligst ikke at opsætte i Tide at faa bragt i Sikkerhed Nord paa.

Naar jeg baade med Hensyn til disse Dage og til den efterfølgende Tid, lige til de sidste tyske Soldaters

Bortmarsch, ser mig i Stand til at fortælle en Del om, hvad der i Nærheden af Ribe foregik paa den nævnte Chaussé, da skyldes dette min daværende Boligs Beliggenhed. Som den længste Tid af mit mangeaarige Ophold som Adjunkt ved Katedralskolen i Ribe boede jeg nemlig da i Gravsgade, i det lille Hus med Kvisten over, der paa højre Side følger nærmest efter denne Gades Knæk, naar man, kommende fra Sviegade, er bøjet om imod højre. Ligeoverfor, paa den modsatte Side af Gaden, var der den Gang hverken Bygninger eller Trævækst, men blot et Rækværk foran en Have, der skraanede ned imod Aaen, og heller ikke langs med denne var der da Beplantning. Vi havde derfor fra vore Vinduer fuldstændig fri Udsigt ikke blot over den umiddelbart bag ved Aaen løbende gamle Haderslevvej, men men paa en lang Strækning ogsaa ud over Tønderchausseen. Saa interessant som denne Udsigt i flere Henseender var, maatte vi paa den anden Side under de nu forestaaende Krigsforhold ofte komme til at erfare, at der ogsaa kunde være alvorlige Ulemper forbundne med at bo netop i denne Udkant af Byen.

Medens vi den nævnte Søndag kun havde faaet Besøg af en enkelt Flygtning, skulde det blive anderledes den næste Dag. Det var da Fastelavnsmandag, en Dag, hvis triste Præg i 1864 nok Landet over endnu vil mindes af mange ældre fædrelandsksindede Mænd og Kvinder. Og ikke mindst i Ribe havde den et trist og alvorsfuldt Præg. Da var det ikke som om Søndagen mere enkeltvis, at Vogne kom med Flygtninge Syd fra. Nu saa vi dem, især om Formiddagen, komme i hele Rækker. Og *nu* var det ikke mest Kvinder og Børn, nej i Dag var det mest Mænd, danske eller dog dansksindede Embeds- og Bestillingsmænd fra Syd- og Mellemslesvig,

der vedblev at strømme til. Af Agitatorer, der dels var komne længere Syd fra, dels havde hjemme paa de paa-gældende Steder selv, var især Søndagen bleven benyttet til at ophidse Befolkningen imod dem. Ofte med meget kort Varsel blev derfor den Dag med dens Aften og helt ud paa Natten mange tvungne til at forlade deres Hjem og Familie. Og fra Vesteregnet tyede da de fleste af disse til Ribe. Især henne paa Torvet, i og udenfor Grejsens Hotel og Beværtningerne der omkring, var der myldrende fuldt af dem. Hos mange af dem røbede allerede deres Paaklædning, og hvad de havde faaet om sig for nogenlunde at værges sig imod den raa Vinterkulde, mere end tilstrækkeligt om, hvor skyndsomt de havde maattet bryde op fra Hjemmet eller fra de Steder, hvor Agitatorerne havde truffet dem. Paa saa godt som alle var det tillige kendeligt, hvad de sjæleligt havde lidt, og hvor betagne de var ved Tankerne paa, hvad der var sket, og hvad der nu maatte forestaa. Nogle af dem, som jeg kendte, og andre, som jeg aldrig havde set før, fik jeg da — og selvfølgelig gjorde mange andre det samme — hjem med mig, for en lille Stund at gøre det lidt godt for dem. Hvad disse havde at fortælle os, gik jo i Hovedsagen ud paa det samme; men Maaden, hvorpaa Tvangen var bleven anvendt imod dem, var dog i mange Tilfælde vidt forskellig. Sognepræst Pram Gad fra Klægsbøl, et Par Mil Syd for Tønder, var saaledes, skønt han ellers havde levet i god Forstaaelse med sine Sognefolk, bleven pludselig fordreven midt om Natten. Han og hans Husjomfru, der fulgte med ham, havde kun et Par mindre Pakker med sig. Hans Hustru, der ventede sin Nedkomst, var heldigvis kommen af Sted Dagen i Forvejen. Anderledes havde man forholdt sig over for Borgmester

Goos i Tønning. Han havde været personlig afholdt og respekteret, og en lille Stund efter Armeens Tilbagegang havde han ogsaa i nogen Grad formaaet at gøre sin Myndighed gældende; men længe varede det jo ikke. Saa kom en af Byens indflydelsesrigeste Mænd baade til ham og til Toldinspektøren Kaptajn d'Origny og sagde dem, at de selv nu ikke længere vilde blive taalte i Byen; men for deres Hustruer, Børn og Hjem kunde han indestaa dem, at der ikke skulde ske dem nogen Overlast. Til lige lod han dem vide, at naar det blev mørkt, skulde hans egen Vogn komme og køre dem bort.

Ogsaa den saa almindeligt afholdte og af hele Befolkningen højt respekterede Amtmand, Grev Brockenhuus-Schack i Tønder og hans Frue, maatte hin Mandag komme som Flygtninge til Ribe. Under deres dybt nedtrykte Sindsstemning var jeg om Eftermiddagen en Stund sammen med dem hos Stiftamtmand Nielsen.

Dog, der var ogsaa pligttro *tyske* Sønderjyder iblandt de Embedsmænd, der den Dag kom flygtende til Ribe. Inderlig ondt maatte det gøre mig iblandt dem at træffe den gamle ærværdige og hvidhaarede Pastor Hinrichs fra Koldenbüttel, nær uden for Frederiksstad, og med ham hans trofaste gamle Hustru. Paa en Studierejse i Sydslesvig nogle Aar i Forvejen var jeg kommen ind til dem i deres Præstegaard og havde følt mig saa tiltalt af disse jævne og kærlige gamle Mennesker, der i mange Aar havde siddet som Præstefolk paa en af de smaa Halliger ude i Vesterhavet, og derfra skrev sig vel ikke mindst det gammeldags Enfoldspræg, som var over dem. Allerede den Gang havde jeg lært deres barnlig loyale Pligttroskab over for Danmarks Konge og Rige klart at kende, skønt vort danske Sprog var dem ganske fremmed, og ingen af dem nogen Sinde havde været i

Kongeriget. Hvad der nu særligt havde opbragt Slesvig-holstenerne imod dem, var, at da Kong Christian faa Dage forinden havde besøgt Danevirkestillingen, havde Præsten til Ære for ham ladet ringe med Kirkens Klokke hele Tiden, medens han var i Nærheden, ogsaa medens han var inde i Frederiksstad. Hvor var de to gamle dog nu bedrøvede og betagne, da jeg traf dem i Ribe! Medens de *danske* Flygtninge nu dog her følte sig paa hjemlig Grund og imellem Landsmænd, for hvem de kunde udtale sig, og af hvem de blev forstaaede, saa var disse jo nu som oprykkede af den hjemlige Jordbund; de forstod ikke Talen, der lød omkring dem, og deres egen tyske Tale kunde under de daværende sørgelige Forhold være udsat for at blive paahørt med Mistænksomhed og Uvillie. Jeg vilde saa gerne have haft disse kære stakkels gamle Mennesker lidt med hjem til os; men jeg forstod ogsaa nok, at saa betagne, som de var af Bedrøvelse og Træthed, kunde de den Aften ikke følge med mig.

Det var imidlertid ikke blot saadanne Eftervirkninger af vor Hærs Tilbagetog fra Danevirke, vi hin Fastelavnsmandag kom til at mærke noget til i Ribe; nej ogsaa til lidt af selve Tilbagetoget blev vi den Dag paa en uforglemmelig Maade Øjenvidner. Var det end kun en enkelt og ret lille Afdeling af vor Hær, vi da saa komme til os Syd fra, saa var det alligevel en Afdeling, der ved den Maade, hvorpaa den iværksatte sit Tilbagetog med Rette er bleven nævnet med Berømmelse. — Det var hen paa Eftermiddagen — Luften var raakold og Himlen dækket af tætte Sneskyer —, da vi fra vore Vinduer langt ude paa Tøndervejen fik Øje paa en lang mørk Række, der langsomt nærmede sig imod Byen. Det var vort Artilleris femte Fæstningskompagni, der

havde holdt Stillingens højre Fløj besat. Kommandøren derfor var den alvorfulde, af glødende Fædrelandskærlighed gennemtrængte Kaptajn H. P. V. Mønster, den samme, der tre Aar i Forvejen, under den stærke Følelse af vort Forsvarsvæsens forsømte Tilstand, havde givet det første Stød til Oprettelsen af vore Skytteforeninger. Da han nu hin Fredag Aften skulde bryde op fra Frederiksstad, kunde han ikke nøjes med at bjærge blot nogle mere bevægelige Stykker fra at blive Fjendens Krigsbytte. Nej ikke mindre end 14 Stykker Fæstningskanoner, hvoraf de 12 Stykker var af Jern og deriblandt 4 Stykker 84 Pundinger, fik han ved sin beundringsværdige Energi og opildnende Magt over sit allerede forud yderst anstrengte Mandskab, skaffet Bespænding til og satte i Gang, saaledes at han trods Isslag og alle de andre mødende store Vanskeligheder næste Morgen i Dagbrækningen med hele sit svære Train stod i god Behold i det fire Mil nordligere beliggende Bredsted og inden Aften var naaet til den atter fire Mil derfra liggende Landsby Sønder Løgum, en Mils Vej Syd for Tønder.

Da nu dette lange mørke Tog hin Eftermiddag kom nærmere ind imod Ribe, saa vi dets Bagtrop dannet ikke blot af Artillerister, men ogsaa af mange Soldater i lyseblaa Uniformer. Det var Gensdarmene, der nu ogsaa var bleven nødte til at trække sig tilbage fra de syd- og mellemslesvigske Egne. Men allerbagest, ved et lille Mellemrum skilt fra de andre og helt dækket af en sort Regnkappe med dens op over Hovedet opslaaede Hætte, red stille og ene Kaptajn Mønster. Der var noget gribende alvorfuldt udbredt over denne tilhyllede Skikkelse, saaledes som den oppe over den høje Vejdæmning, lig en sort Silhouet, blev set af os imod

den fjerne Horisonts graa Skylag. Og hvad har der ikke rørt og bevæget sig i denne ædle Fædrelandsvens Indre, medens han saaledes stille og ene red bagefter sin Afdeling! Det var ogsaa kun godt to Aar, han overlevede den Smerte, som denne Krigs ulykkelige Begivenheder havde fyldt hans Sind med.

Dette var den eneste Gang under hele Krigen, vi havde dansk Indkvartering. Men hvor nød ikke disse Artillerister, at de nu efter alle deres Strabadser var komne til en dansk By, hvor der under deres korte Ophold i alle Henseender blev sørget godt for dem. I nogle af de unge iblandt dem kom ogsaa, efter faa Timers Forløb, Humøret saaledes op, at de selv paa denne Fastelavnsmandag ikke kunde andet, end at de maatte have sig en munter Svingom med Byens Tjenestepiger. Men næste Dag maatte de af Sted igen med alt deres svære Skyts, og under Fygevejr og igennem Snedriver maatte de endnu døje noget, inden de om Torsdagen naaede ind til Fredericia dermed. •

En mørk og trist Tid gik vi nu i Møde. Foruden af de store Spørgsmaal om vort Folks og Fædrelands Bevarelse eller Undergang maatte vi nu tillige være stærkt optagne af, hvorledes vi kunde indrette os, naar vi, hvad vi jo nu hver Dag kunde være udsatte for, skulde modtage en større fjendtlig Indkvartering. Vilde Rygter om Fjendens store Nærhed og om, hvorledes han havde huseret her og der ikke langt borte, grasserede nu uafsladeligt, men krydsedes saa dog ogsaa imellem af andre, der gik i den stik modsatte Retning, saaledes, at nu var det ganske vist, at alle Tyskerne var igen ude af Jylland, — at der nu var kommen danske Soldater til Gram, — at der næste Dag skulde komme to

danske Dragonregimenter til Ribe o. s. v. — Post fik vi nu kun meget uregelmæssigt. Fra København kom den til os over Aarhus og Varde.

Naar undtages en prøjsisk Intendant, som en Dag var kommen kørende i en lukket Vogn med en Soldat paa Bukken, for at tale med Stiftamtmanden, saa vi intet fjendtligt Militær i Ribe før Søndagen den 13. Marts. Da kom der hertil en lille Afdeling prøjsiske Infanterister for at tømme Byens offentlige Kasser. Disse var da imidlertid allesammen tomme; kun sagde man, at der dog i en af dem var blevet fundet en Fire-skillling. De opslog da tillige strenge Forbud imod al Udførsel fra Jylland af Kvæg, Korn og Heste. Fremdeles havde de Ordre med til Stiftamtmand Nielsen og Borgmester Meinert om straks at begive sig til Kolding, hvor jyske Amtmænd og Borgmestre skulde samles. Disse Prøjsere, af hvilke jeg kun paa Afstand saa et Par, drog samme Dag af Sted igen. De havde nok været temmelig brøsigge, og det havde nok en lille Stund — vistnok i Anledning af en nedreven Proklamation — set ud til alvorlige Ubehageligheder, hvilke dog blev undgaaede.

Efter den Dag kom der — med Undtagelse dog maaske af et Par Patrouiller til Posthuset — under hele Krigen ikke oftere prøjsisk Militær til Ribe. Des mere fik vi derimod at gøre med Østrigerne. Dog var det først en tre Ugers Tid senere, at vi fik det første Besøg af dem.

Da jeg om Formiddagen den 6. April kom hjem fra Skolen, havde jeg allerede hørt, at der nylig var kommen en Afdeling østrigsk Infanteri og ungarske Husarer til Byen. Men højst overrasket blev jeg alligevel, da jeg snart efter oppe fra mit Kvistværrelsens Vinduer saa

en Del af Soldaterne med Økser i Hænderne ile fra Sønderport noget ud ad Tøndervejen og der give sig til paa en Strækning med stor Iver at omhugge alle Telegrafpælene og sprænge Traadene. Ja havde det været Telegrafledningen Nord paa, vilde jeg jo ikke have saa ondt ved at forstaa det, — men, Syd paa, hvor Fjenden selv nu var eneraadende! Senere paa Dagen fik vi dog til vor ikke ringe Morskab — *dermed* faldt det ellers smaat nok i de Tider — at vide, hvad Meningens havde været. Gennem Telegrafens Nord paa havde vort Militær jævnlig faaet Efterretninger om de tyske Troppers Bevægelser m. m. For at afbryde denne Forbindelse var det derfor, at denne Ekspedition var bleven afsendt. Men saa uheldige havde de kommanderende været, at de ikke havde været klare paa, hvad der var Nord, og hvad der var Syd. Da de kommanderende fra Haderslev snart havde faaet Øje paa Ledningen til Tønder, havde de ikke tvivlet om, at det jo var denne, de var sendte for at afbryde. Og stort heldigere havde heller ikke den Officer været, der paa samme Tid havde indfundet sig paa selve Telegrafstationen for at faa Apparaterne der udleverede. Telegrafist Fauerschou havde da ogsaa afgivet Apparater til dem; men han havde sikret sig endnu at have et fuldstændigt Apparat i Behold. Aldrig saa snart var derfor Fjenden, nogle Timer efter, igen ude af Byen, før han ved Hjælp af dette og ad den ikke bemærkede og derfor heller ikke beskadigede Ledning Nord paa kunde give omstændelig Meddelelse om dette fjendtlige Besøg og om, hvad der var opnaaet dermed. Ikke saa kort Tid derefter kunde denne Forbindelse Nord paa endnu benyttes.

De østrigske Officerer skulle forøvrigt den Dag ogsaa have haft en Samtale med en den Gang meget

omtalt, vistnok Syd fra stammende Kornhandler Erichsen, der boede eller opholdt sig i Ribe, og om hvem der, vel næppe helt uden Grund, paastodes, at han udførte Spiontjeneste for Tyskerne. Faa Dage efter blev han arresteret af Politiet i Ribe og ført Nord paa, der blev sagt, til Silkeborg.

Kort før den nys omtalte Begivenhed havde der paa Posthuset været en tysk Patrouille for at borttage alle Militærbreve. Ogsaa paa Landevejen standsedes nu Postvogne, og Soldaterbreve udtoges. Dog ogsaa Breve imellem civile anholdtes og aabnedes nu ofte af Fjenden. Snart forsvandt de i saa Fald helt, snart sendtes de videre efter Adressen. I Begyndelsen af April saa jeg saaledes et Privatbrev fra Rødding til en Veninde af os, hvilket havde været aabnet, men var blevet lukket igen med et prøjsisk Militærsegl.

Den oprigtige Fornøjelse, vi i Ribe havde haft af den grundige Maade, hvorpaa Østrigerne var bleven narrede ved deres uheldige Telegrafekspedition, skulde dog ikke længe forblive ublandet. Om det var rigtigt, hvad der blev sagt, at det var ved dens Omtale i danske Blade, at Sagens rette Sammenhæng var kommen til Tyskernes Kundskab, véd jeg ikke; ogsaa ad anden Vej kunde de jo let faa Nys om, at der endnu uhindret telegraferedes fra Ribe. Som Følge deraf fik vi da nu den 27. April et mindre behageligt Besøg af 280 bøhmiske Jægere og 50 Windischgrätz-Drægoner. Disse arresterede da straks ved deres Ankomst Telegrafist Fauerschou, den konstituerede Stiftamtmand Herredsfoged Borch og den konstituerede Borgmester Fuldmægtig Therkildsen, samt tilføjede Prokurator Bøggild. Stiftamtmand Nielsen og Borgmester Meinert havde nemlig da sammen med flere andre jyske Amtmænd og Borgmestre i længere Tid

været i Fangenskab i Rendsborg. Efter hvad der sagdes, var det særligt i Anledning af Kornhandler Erichsens Arrestation, at de tre sidste af de ovennævnte nu skulde straffes. Der gik om Aftenen Rygter om, at særlig Telegrafist F. blev meget brutalt behandlet paa Grejsens Hotel, hvor han — og vist ogsaa de andre — holdtes internerede. Da det videre forlød, at de næste Morgen skulde føres til Kolding, og jeg gerne ved Selvsyn vilde vide, hvorledes disse Mænd, til hvilke alle jeg stod i venskabeligt Forhold, blev behandlede ved deres Afrejse, gik jeg tidligt den Morgenstund hen paa »Lindegaarden«, d. e. Pladsen Syd for Domkirken, for fra Hjørnet deraf, tværs over Torvet, at se, hvad der vilde ske. Henne foran Hotellets Indgang saa jeg da et Par forspændte Vogne holde og mange Soldater at færdes der omkring. Lidt efter kom en af dem, en »Oberjäger«, hen imod mig og gik videre ind paa Lindegaarden, hvor han havde faaet Øje paa et Par store lukkede Omnibusser, der — som det mentes, ret belejligt for Byens Vægtene — havde deres Plads der om Natten. Efter at hin Underofficer havde set nøjere paa dem og formodentlig fundet, at de egnede sig godt til Fangetransport, kom han hen og spurgte mig, hvis disse Vogne var.

For at forstaa det Svar, jeg gav ham, og hvad Virkning det havde, vil en lille historisk Oplysning være fornøden, hvilken jeg derfor vil indskyde her.

Da jeg paa min første Rejse i Tyskland i Sommeren 1853 var i Mainz, der den Gang var en tysk Forbunds-fæstning med østrigsk Besætning, gik jeg en Morgenstund ud for at se de betydelige Levninger af en romersk Vandledning, der endnu findes en Fjerdingvej uden for Staden. Langt ude paa Fæstningens Terrain kom jeg i Tvivl om, hvorvidt det var tilladt at gaa ad

en Vej, som førte hen i Retning af Ruinerne, og spurgte derfor en nær derved posteret Skildvagt derom. Hertil svarede han imidlertid blot to Ord, som i Skrift snarest synes at kunne gengives saaledes: »nix deuts«. Jeg begreb jo straks, at han derved vilde lade mig vide, at han ikke forstod Tysk, og paa Hotellet, hvor jeg efter min Tilbagekomst omtalte det, sagde man mig yderligere, at dette Svar blev de ikke-tyske østrigske Soldater oplærte til altid at give, naar de blev tiltalte paa tysk og ikke forstod dette Sprog.

Og da jeg nu altsaa hin Morgen i Ribe uventet kom til at staa over for hin østrigske Underofficers nævnte Spørgsmaal til mig, og jeg kun havde ringe Lyst til at være mit Folks Fjende behjælpelig, kom pludselig hint Svar fra Skildvagten uden for Mainz op i mig, og saa svarede jeg da med de samme to Ord »nix deuts«, saaledes som de stod mig i Øret. Men næppe havde jeg udtalt dem, før Oberjägeren, der formodentlig i dem har fundet en Haan udtrykt imod østrigsk Militærvæsen, med lynende Blik og med Lynets Fart havde Riffelen, der i Remmen havde hængt ham over Skulderen, rettet imod mit Bryst med de Ord: »Ich schiesz' dich gleich, wenn nicht versteh'n«. Derved fik han mig hurtigt til at »forstaa«, at det var nok raadeligst straks at svare paa hans Spørgsmaal, saa godt jeg kunde, og derefter ikke at opsætte at komme hjem igen til Kone og Børn i Gravgade.

Med de nævnte fire Mænd som Fanger drog da Østrigerne bort fra os ad Kolding til den 28. April. Men det varede ikke længere end til Søndagen den 1. Maj, før vi havde de samme Afdelinger igen, nu kommende Syd fra, fra Møgeltønder, hvorfra de førte en dansk Redaktør med sig som Fange. I Ribe stævnedes de straks

for sig vor nye Borgmester Nr. 3 — baade Nr. 1 og Nr. 2 var jo nu Fanger i Rendsborg — og tillige Borgerrepræsentanterne, med Forlangende om, at de inden en vis kort Tid skulde tilvejebringe fra Byen en Krigskontribution paa 50,000 prøjsiske Daler. Da disse erklærede dette for umuligt, blev de først stygt og groft tiltalte og dernæst ogsaa de den næste Dag tillige med endnu nogle andre ansete Borgere — i alt ti Mænd — førte bort ad Rendsborg til som Fanger og som Gidsler for Summens Udbetaling. Iblandt de da bortførte Borgerrepræsentanter var ogsaa min Ven og Kollega ved Skolen Overlærer J. Kinch. Han havde en Tid været Enkemand, men hans Bryllup med hans anden Hustru var berammet til Ugen derefter. Dermed kom det jo nu til at se trist ud. Imod Forventning naaede det sig dog, da alle disse Fanger, snart efter at de var komne til Rendsborg, atter blev frigivne. Paa Rejsen dertil var de imidlertid blevne alt andet end godt behandlede. Dog havde de ved deres Hjemkomst fra denne Nedrejse ogsaa et og andet oplivende Træk at fortælle. Saaledes dette. I Kolding blev de paa en meget brøsig Maade tiltalte af den kommanderende østrigske Officer, der sagde dem, at hvis de ikke nu, da det endnu var Tid, erklærede sig villige til at skaffe de 50,000 Daler til Veje, vilde de alle blive førte til Spandau og der satte til Jordarbejde ved Fæstningsværkerne. Hertil svarede saa Tømremester Chr. Lund, Ejeren af Porsborg, om han i saa Fald ikke maatte blive ansat som Potmester, »for det Slags Arbejde forstod han sig godt paa.« Dette Svar fremkaldte nu hos de andre en saa kraftig Lattersalve, at Officeren tavs og ærgerlig vendte dem Ryggen og gik ud af Værelset.

Et lille, for Soldaterlivet i fjendtligt Land karakteristisk

Træk blev vi fra vore Vinduer af Vidner til sent om Aftenen, inden denne Hærafdeling forlod Byen. Det tog sig i Mørket helt malerisk ud, et Stykke Vej borte ude paa Marken, at se en lille Flok Soldater grupperede om en livligt blussende Ild. Et Par af dem var kendeligt stærkt beskæftigede; men det kunde paa Grund af Afstanden ikke blive os klart, hvad det var, de havde for. Da jeg næste Dag kom derud, saa jeg, at det var et Lam, de havde slagtet og stegt. De Rester deraf, som de ikke havde haft Brug for, laa endnu paa Stedet.

Efter at denne Afdeling havde forladt os, saa vi i Ribe godt en Ugestid ikke til Østrigerne. Situationen begyndte ogsaa nu at se lysere ud. Vistnok den 3. Maj vendte Borch og Bøggild tilbage fra Rendsborg; den 6. kom de sidst bortførte ti Mænd, og disse havde tillige Besked med, at det nu ogsaa var meddelt Stiftamtmand Nielsen og Borgmester Meinert, at de skulde frigives; de maatte ventes hjem til Ribe den næste Dag. Da vi nu tillige havde hørt Rygter om, at der var sluttet Overenskomst om Vaabenhvile, hvormed vi tænkte os Krigen endt, udbredte der sig en lettet og glad Stemning hos alle. For at hædre vor kære Stiftamtmand og Borgmester, som for deres Pligttroskabs Skyld saa længe havde været holdte i Fangenskab, blev der da bygget en Æreport, og hele Byen var flagsmykket. Men saa hen imod Aften kom den triste Efterretning, at de alligevel ikke var bleven frigivne. Kommandanten i Rendsborg havde ladet dem vide, at den Meddelelse, de havde faaet derom, beroede paa en Misforstaaelse. Saa begyndte det igen at se mørkere ud. Vi kunde hverken faa at vide, om det blev til Alvor med Vaabenhvilen, eller naar den, hvis der blev noget af, skulde begynde. Saa kom dertil Efterretningerne om de store Plyndringer

af Heste ude paa Landet, som jo stadig foretoges med den for Ejerne kun lidet tiltalende »trøstende« Forsikring: »Der König von Dänemark bezahlt«. Alligevel kunde et og andet, som fortaltes os fra disse Hesteplyndringer, være morsomt nok. Vi hørte saaledes om én Mand, der fik skjult sine Køreheste i sin smukt møble-rede Sal, — om en anden, at han fik sine gemt oppe paa Loftet, og om nogle, at de havde vidst at forskaffe sig Ordre til Ægtkørsel for Tyskerne og derved undgik at miste deres gode Heste.

Ved det, Fjenden hidtil havde foretaget sig i Ribe, var det i Reglen kun enkelte Mænd i en mere frem-skudt Stilling, det paa en mere personlig Maade var kommet til at gaa ud over. Anderledes skulde det der-imod blive Torsdagen den 12. Maj, netop den Dag, da Vaabenhvilen tog sin Begyndelse om Middagen Kl. 12, hvilket de østrigske Befalingsmænd sikkert vidste fuld Besked om, medens vi Danske i Ribe først to Dage Dage senere fik det rigtigt at vide.

Dagen før, altsaa Onsdagen den 11., var jeg om Efter-middagen i et dejligt, helt sommerligt Vejr kommen hjem fra Skolen. Ikke længe efter fik jeg oppe fra min Kvist ude paa Tøndervejen Øje paa en lang Skare af Rytteri og Vogne med Soldater, der i stærk Fart nær-mede sig til Byen. Jo nærmere de kom, desto bestem-tere fik jeg Indtryk af, at de havde omdt i Sinde. Og derom fik vi snart Vished. Det var lutter Ungarere, 300 Mand Fodfolk og 50 Husarer. Næppe var de komne til Byen, før de straks begyndte at drage en Cordon eller Afspærringslinie helt uden om denne. Det for-bødes alle og enhver at komme ud af Byen. Vognpark havde de paa den lave Eng paa den anden Side af

Haderslevvejen, lige over for vort Hus. Dette var for os et kun lidet tiltalende Genboskab, eftersom der nær ved dette Sted endnu var bevaret en Vej med en Bro over Aaen ind til Gravsgade, — et midlertidigt, men endnu ikke bortskaffet Anlæg, der var blevet foranlediget ved den nylig foretagne Ombygning af den ud til Chausseen førende Sønderbro. Følgen heraf var nemlig, at vi i denne Ende af Gravsgade havde fuldt op af »Spidsbener«. Saaledes (»Spitzbeiner«) kaldtes nemlig de ungarske Fodfolksregimenter almindeligt ogsaa af de andre østrigske Soldater, fordi deres Benklæder gik stramt ind forneden og her dækkedes af Snørestøvlernes Skafter. — Da vi nu den første Eftermiddag i et af vore Værelser havde forsømt at lukke et af de lavt siddende Vinduer ud imod Gaden, fik vi pludselig en Ungarers brede Fjæs at se strakt langt frem i Stuen, idet han bøjede sig derind med hele Overkroppen og spejdede om sig til begge Sider, om der var noget for ham at hente. Døren stod imidlertid aaben til Værelset ved Siden af, og da han fik Øje paa mig der, trak han sig hurtigt tilbage. Men vi lærte nu at holde vore Vinduer lukkede, naar der var Spidsbener i Farvandet.

Imidlertid havde de kommanderende stævnet Borgerrepræsentanterne for sig og paa en skrap Maade tiltalt dem for, at de sidste ugentlige Leveringer ikke var præsterede. At denne Paastand ikke var rigtig, kunde straks godtgøres ved Kvitteringer, som fremlagdes. Disse vilde Chefen imidlertid ikke erkende for gyldige; han forlangte, at der skulde sendes Stafet til Kolding med nærmere Forespørgsel derom. Dernæst stillede der Fordring om en ny Ydelse af Naturalpræstationer til en Værdi af 3 til 4000 Rdl., som næste Morgen skulde være til Rede paa Torvet. Dette Forlangende maatte

man gaa ind paa. Men saa kom endelig igen det tidligere Krav paa de 50,000 pr. Daler, som Byen skulde udrede kontant. Fordringen stilledes nu paa en bestemt og skarp Maade, og til dem, der paa en lige saa bestemt Maade erklærede det for umuligt at skaffe dette Beløb til Veje, blev der brugt saadanne Udtryk som, at *de* fortjente at knæbles og de *allesammen* at bagbindes, samt at hvis Summen ikke blev udredet, skulde Byen plyndres. Det hjalp ikke, at der nu blev henvist til, at den eneste Udvej for Fjenden til hurtigt at sikre sig en saadan stor Værdi, var at holde sig til Købmændenes Varelagere. Dette blev erklæret for en Udflugt og en Anvisning, som man ingen Brug havde for. Der var, blev der sagt dem, for Byens Styrelse og Raad kun disse to Ting at vælge imellem: enten Pengene kontant eller Byens Udplyndring! Foreløbig blev Resultatet dette, at alle Borgerrepræsentanterne maatte forblive under Bevogtning paa Raadstuen Natten over, og selvfølgelig udbredte der sig en meget uhyggelig Stemning over Byen.

Næste Formiddag under den anden Skoletime fik Rektor Bendtsen en Billet, som den indespærrede Overlærer Kinch havde set Lejlighed til at sende ham, hvori K. henstillede til ham at lade Lærere og Disciple gaa hjem, eftersom Truselen om almindelig Plyndring endnu fastholdtes og nylig var bleven gentaget paa det eftertrykkeligste. Skolen hævedes da straks. Den almindelige Følelse af Situationens Alvor hindrede dog ikke, at vi fik at se et Par lette Fugle iblandt de yngre Disciple komme glædestraalende styrtende ned ad Trinene foran Skolens Indgang med Bøgerne under Armen, og hørte dem, idet de svingede med Huen, der endnu

ikke var kommen paa Hovedet, af fuld Hals raabe: »Hurra! vi har fri! der skal plyndres!«

Til en almindelig Plyndring, som der var truet med, kom det dog ikke. Tværtimod fulgte de kommanderende, da de nok vilde sikre sig større Værdier, den Anvisning, Borgerrepræsentanterne havde givet dem. Snart efter at Kinchs Billet var afgaaet, udsendtes der Mandskab dels for at tømme Byens Kasser, hvor der dog ikke forefandtes ret meget, og dels for at beslaglægge Varelagrene. Især fra Gjørtzes Bomuldstøjsfabrik blev en stor Mængde Varer kørt hen til den store Sal i Klubbens Hotel, og hos de større Købmænd i Nørreportsgade blev Beholdningerne eftersøgte og forseglede. I alt Fald nogle Steder gik man meget hensynsløst og brutalt til Værks. Hos Sparekassekasserer Rosenstand gennemsøgte man — saaledes fortaltes det i alt Fald — alle Skabe og Gemmer, ogsaa inde i Sovekammeret, hvor Husmoderen laa syg. Da en Købmand tillod sig at spørge, om der ikke var Vaabenhvile, blev han truet med at smides ud af sit eget Hus, og da de undersøgende hos en anden Købmand fandt flere Hylder tomme, sagde en Officer, at i Grunden burde ikke saa meget som en Mus komme levende ud af dette Hus, og han føjede til: »saadan vilde vi bære os ad i Italien.« Da Overlærer Salto's boede ovenpaa i samme Hus, blev der ogsaa undersøgt omstændeligt hos dem. Alle Gemmer maatte de lukke op, og baade i og under deres Senge blev der set efter.

Dog i Udkanterne af Byen, og vel nok mest netop i det Strøg, hvor vi boede, blev der virkelig plyndret, om end ikke just paa Trediveaarskrigens Tidens Vis. Det var jo alle, baade Soldaterne og Byens Beboere tilstrækkeligt bekendt, hvor alvorligt der var bleven *truet* med

Plyndring, og af Officerernes hele brutale Optræden og af de ublu Fordringer, de fremkom med ogsaa overfor deres Kvarterværter, havde de menige forstaaet, at der ingen videre Fare for dem selv vilde være forbunden med at benytte sig af den Frygt, der ved hine Trusler var bleven indjaget Beboerne. Mange af de Soldater, som ikke var optagne af Tjenesten, gav sig derfor ret ugenert til at plyndre for egen Regning, især saadanne Ting som Ure, Fødevarer og Linned.

Da jeg, efter at Skolen var givet fri, alt hvad jeg kunde, skyndte mig til mit Hjem, kunde jeg ikke andet end faa et meget uhyggeligt Indtryk af Situationen. Henne i Gravgade, omtrent ud for Sviegade, kom en vildt udseende ungarsk Husar i skarpt Trav, ridende mig i Møde. Den dragne Sabel holdt han med udstrakt Arm fremad, og paa Enden af dens Klinge sad der et Stykke Flæsk, vel af Størrelse som en Mands Haandflade. Derefter, idet jeg bøjede om Knækket ved mit Hushjørne, saa jeg længere nede i Gaden flere »Spidsbener« gaa ind og ud af de derboende Smaafolks Husdøre paa en Maade, som ikke tydede paa noget godt. Og saa snart jeg kom ind i mit eget Hus, blev der sagt mig, at der var kommet en Husar ind i vor lille Gaard, og at han nu var inde i Baghuset. Da jeg skyndte mig derover, fortrak han straks, uden at sige noget, men gik saa ind i min Nabos — Fragtmandens — Gaard, hvorfra han tilvendte sig en Ting, jeg husker nu ikke mere hvilken. Ikke ret længe efter, da Fragtmanden var ude at køre Varer sammen for Tyskerne, kom tre »Spidsbener« ind til hans Kone og tvang hende til at dele en hel Mellemside Flæsk imellem dem, til hver saa stort et Stykke, som kunde gaa ned i hans Tornister.

Saa snart jeg var kommen hjem, havde vi laaset Gadedøren, rullet alle Gardiner ned og søgt, saa godt vi kunde, at faa gemt de Værdisager, vi ikke straks ved Krigens Udbrud havde sendt til København. Vi hørte endnu Soldater færdes paa Gaden; men i de første Par Timer gjordes der dog endnu intet Forsøg paa at komme ind hos os. Af en Nabo fik jeg at vide, at man nu var i Færd med at køre Købmandsvarer sammen, og da vi dertil heller ikke mere hørte, at der kom Soldater forbi vort Hus, mente vi, at nu vilde vor Fred ikke blive forstyrret. Da det var Middag, satte vi os derfor til Bords. Men næppe havde vi sat os, før der blev banket stærkt paa Gadedøren. Da jeg tøvede med at lukke op, blev der banket endnu haardere og med en Geværkolbe. Jeg lukkede nu op, og for mig stod tre »Spidsbener«, hvoraf den ene, en Underkorporal, kunde tale Tysk. Han forlangte Middagsmad til sig og de to andre. Jeg forlangte da at se deres Bemyndigelse (»Schein«) til denne Fordring, hvortil han svarede med stor Sikkerhed, at »i Dag« havde de Ret til uden »Schein« at kræve alt, hvad de behøvede. Vi maatte saa staa op fra Bordet og sætte vor Mad ind til dem, i et Sideværelse. Forøvrigt opførte de sig fra nu af helt høfligt, og da min Kone vilde tage et Par Haandklæder bort, som hang i Værelset, sagde Ordføreren, at det behøvede hun ikke, de skulde ingen Ting tage med sig. De takkede ogsaa for Mad, inden de gik.

Om Aftenen blev vi stedte i en endnu værre Angst. I Mørkningen kom en Underofficer og tre Menige og dundrede paa Døren. Jeg lukkede ikke denne op, men derimod et Vindue ved Siden af, hvorigennem jeg spurgte, hvad de vilde. De svarede, at de *skulde* ind, da det var blevet bestemt, at de skulde have Vagtstue her.

Paa Grund af den før omtalte Overkørsel her nærved ned til deres Vogne, var jeg ikke helt uden Frygt for, at dette kunde være rigtigt; men jeg svarede dog med Bestemthed, at jeg lukkede ikke op uden for en Officer eller en skriftlig Ordre. De gik da omsider bort, men bandende og skældende og med Trusel om, at de skulde komme tilbage med Løjtnanten, og han skulde nok lære mig at lukke op. Det var et Par angstfulde og trange Timer, der nu fulgte paa for os. Min Hustru, der hver Dag kunde vente sin Nedkomst, var meget betaget og anspændt. Time efter Time ud paa Natten blev vi siddende i Mørke og lyttede efter Trinene paa Gaden og efter, om der igen skulde blive banket paa Gadedøren. Aldrig havde Bønnen i det gamle Vægtters: »Gud lad dem blive borte, som os bedrøve vill!« tonet med saa dyb og inderlig Klang i vore Hjerter og fra vore Hjerter. Og vor Bøn blev hørt; de blev ogsaa borte.

Endnu den næste Dag, Fredag den 13. Maj, havde vi ingen Vished om, hvor vidt Vaabenhvilen var begyndt, men vi maatte dog formode det, da Seglene nu blev tagne bort fra Købmændenes Lagere. Af Stiftamtmand Nielsen, der tillige med Borgmester Meinert nu var kommen tilbage, hørte jeg ogsaa den Dag den oplivende Efterretning om Kampen ved Helgoland. — Med Rapse-rier fra de meniges og med ublu Fordringer og Brutalitet fra Officerernes Side blev det imidlertid endnu ikke synderlig bedre, hverken den Dag eller den næste — Pinselørdag —, paa hvilken vi dog omsider fik Vished om Vaabenhvilen. I Anledning af Overlærer Kinchs Bryllup paa sidstnævnte Dag havde vor fælles Kollega Adjunkt Jacobi hejset sit Danebrogsflag. Men straks efter kom en Officer til ham med grov Tiltale og med Trusel om 40 Mands Indkvartering, hvis han ikke

øjeblikkelig tog det ned. Mindre Held havde derimod en Officer, der samme Dag kom til Postmesteren og forlangte, at han skulde rekvirere 55 Vogne til deres Afmarch næste Dag. Postmesteren lod ham da vide, at det ikke var hans (Postmesterens) Sag, og at ifølge Vaabenhvilens Betingelser skulde de fremmede Tropper nu selv *betale* for alle Ydelser. Som Følge deraf maatte Infanteriet da marchere bort paa deres egne Ben. Det var Pinsedags Morgen Kl. 5, at vi til vor store Glæde hørte Lyden af Trommerne, efter hvis Takt disse vore Plageaander marcherede bort fra Byen.

Under den nu tilbagestaaende Del af Krigen blev Ribes Stilling over for Okkupationstropperne væsentlig forskellig fra den i den foregaaende Tid. Vi fik fra nu af en temmelig stadig og imellem ret trykkende Indkvartering. Men der var ogsaa fra nu af i det hele langt større Ro over Forholdene. Vi blev nu fri for de pludselige Overrumplinger og i det hele for den hensynsløse Brutalitæt, som hidtil saa ofte var bleven udvist. Der var jo nu tillige i de første fem til seks Ugers Tid Vaabenhvile, og Vilkaarene for denne *første* Vaabenhvile var ret hensynsfulde over for Befolkningen. Men det var dog ogsaa kendeligt, at *det* østrigske Militær, vi nu fik mest med at gøre, og ikke mindst den Bataillon steiermarkske Jægere, der drog ind samme Dag, som Ungarerne havde forladt os, baade var ganske anderledes vel disciplineret end de sidstnævnte, og at saavel Officerer som menige selv gerne vilde optræde paa en human og venlig Maade. Ikke en enkelt Gang, men ofte hørte vi dem sige: »Det er jo slet ikke de Danske,

men Prøjserne, der har faaet os med, der er vore Fjender.« Det var dertil belevne og adrætte Folk, der tog sig godt ud i den klædelige graa Uniform med den smukke Fjerbuskhat. Da det nu tillige almindeligt mentes, at Krigen var til Ende, og at der derfor *nu* var mindre Grund til at se paa dem som vort Lands Fjender, var det ikke saa helt underligt, at der snart kunde høres Tale om, at der ogsaa var andre Hjerter end Tjenestepigers, for hvis Ro nogle af dem kunde være farlige nok. Naar det var smukt Vejr, saas der i Regelen et ikke saa lille Antal yngre Officerer siddende paa Bænke og Stole foran Indgangen til Grejsens Hotel, og det sagdes, at der var unge Damer, som da ikke havde saa meget imod, at deres Vej netop faldt hen over Torvet.

Og dog var der en Dag snart efter disse Jægeres Ankomst til Byen, da der trak en Uvejrssky op over det gode Forhold imellem dem og Beboerne. Anledningen dertil var ret pudsigt. Den skrev sig fra to omtrent samtidige, og i deres første Grund ogsaa sammenhørende, paafaldende Misforstaaelser, en fra tysk og en fra dansk Side. Sammenhængen dermed var denne. Fredagen efter Pinse havde en Søn af Skomagerlavets Oldermann Bryllup, og i den Anledning var hos sidstnævnte Lavsfanen udhængt, og et andet Sted i Byen — maaske i Bryllupshuset — var ogsaa et Danebrogsflag stukket ud. I Anledning af dette sidste indfandt der sig snart efter en Officer paa Byfogedkontoret og anmodede efter Ordre fra Chefen paa en høflig Maade om, at man derfra vilde foranledige det nedtaget. Vedkommende, til hvem dette blev sagt, maa ikke have haft let ved at forstaa Tysk, og noget har vel ogsaa den hidtil fra Fjendens Side saa uvante høflige Form for

Henvendelsen virket til, at Anmodningen blev misforstaaet saaledes, som om der var sagt, at Chefen *ikke vilde have noget imod*, at Beboerne udhængte Danebrogflag. Følgen blev altsaa denne, at Østrigerne snart efter saa, i Steden for som forventet det ene Flag trukket ind, en hel Mængde Danebrogflag stukne ud. Alle-rede dette var jo slemt nok. Men endnu langt værre kom denne formentlige danske Demonstration til at tage sig ud for Østrigerne derved, at der sammen dermed var udhængt den nævnte Lavsfane med dens store sorte *Støvle og derunder den flakte Ørn*. Denne sidste havde jo Lighed med Ørnen i det østrigske Rigsvaaben, og ved Støvlen ovenover maatte der — tænkte man — altsaa med Spot være sigtet til den mislykkede Udskrivning af Støvleleverancer, hvilke det en Tid i Forvejen saa vel fra Østrigernes som Prøjsernes Side var paalagt de jyske Købstæder at udrede.

Chefen og hans Adjutant var indkvarterede hos Stiftamtmanden. Næste Dag fortalte denne mig om den store Uro og Bevægelse, det nu omtalte havde vakt der i Hovedkvarteret. Officerer kom og gik; de talte med Chefen og indbyrdes under alle Kendetegn paa en meget ophidset Sindsstemning. Grunden dertil anede Stiftamtmanden ikke, og den blev ham ingenlunde mere klar derved, at Chefen, der hidtil havde været i høj Grad høflig og forekommende, nu kom og tiltalte ham i en vrede og heftig Tone, idet han lod ham vide, at der var telegraferet til Varde om, at der ufortøvet skulde afmarchere 620 Mand, hvilke Ribe skulde have som en ekstra Strafinkvartering i Anledning af de iværksatte Demonstrationer. Heller ikke, hvad Chefen fortalte ham om disse Demonstrationers Art, — hverken det, at Ripenserne paa en saa udæskende Maade skulde

have trodset hans Forbud, eller endnu mindre det om Støvlen og det østrigske Vaaben — var Stiftamtmanden i Stand til at fatte, før han ude i Byen fik indhentet de fornødne nærmere Oplysninger. Det blev ham nu vanskeligt nok at faa Chefen til at forstaa disse, og at baade det ene og det andet, som havde vakt Forbitrelsen, kun skyldtes de to saa paafaldende Misforstaaelser. Han opnaaede det dog omsider, og ved sin rolige og faste Optræden lykkedes det ham at faa Ordren til den fordoblede Indkvartering kaldt tilbage. Men fra nu af kom et stort østrigsk Flag til at vaje op over Byen.

I Forbindelse hermed kan her ogsaa nævnes et Par andre, ligeledes blot paa Misforstaaelser grundede militære Optrusninger, som fandt Sted hos senere indkvarterede østrigske Hærafdelinger. Den ene skrev sig fra de af Vejmændene paa Chausseen udlagte Vejbukke, om hvilke man mente, at de var anbragte for at drille og genere de marcherende Soldater, og den anden angik en Ligkiste, som Byen skulde levere til en paa Sygehuset bortdød Soldat. Da der den Gang hos os jo saa godt som altid kun brugtes *sorte* Ligkister, blev da en saadan nu ogsaa leveret her. Men Østrigerne, som selv kun var vante til Ligkister med lys Farve, misforstod dette saaledes, som om det hermed havde været tilsigtet at vise den afdøde en Ringeagt.

Vor Forventning om, at Vaabenhvilen, der dertil var bleven forlænget med fjorten Dage, skulde have ført til en paa taalelige Vilkaar afsluttet Fred, blev desværre skuffet. Den 26. Juni begyndte jo Krigen igen, og ikke ret mange Dage efter maatte vi modtage det sørgelige Budskab om Erobringen af Als, og at dette var sket, uden at der var ydet noget ret alvorligt Forsvar. I Ribe

var vi jo nu nok i nogen Tid fri for Indkvartering; men hvad vilde denne Lettelse dog sige i Sammenligning med det Tryk, der nu kom til hvile paa Sindet, og den Angst, vi nu maatte gaa i for, hvad der dog vilde ske med vort stakkels Fædreland. Og dertil kom saa ogsaa det, at vi kun sjældent kunde faa paalidelige Efterretninger om, hvad der var foregaaet, eller om, hvordan Situationen egentlig var. Vor Postforbindelse var saa godt som afbrudt; en prøjsisk Feltpostmester havde Posthuset inde, vi fik ikke danske Blade, og kun et *aabent* indleveret Brev, som først blev nøje gennemlæst, kunde der være Haab om at faa afsendt med Posten. Min Hustru fik et Brev til en Svigerinde tilbagevist, da hun i Forbigaaende havde nævnet deri, at der var Soldater i Byen. Allerede inden Vaabenhvilen indtraadte, var dog Feltpostmesteren afrejst. Men saa skete det mærkelige, at Ribe *blev i postal Henseende indkorporeret i Hertugdømmet Slesvig*, formodentlig i Forventning om, at ogsaa denne vor gamle danske By skulde ved Fredsslutningen i *alle* Henseender komme til at dele Skæbne med dette. Jeg har nu liggende for mig to Breve fra mit Hjem til København, hvortil de var komne over Lybæk. Det ene er paa Postkontoret stemplet »Ripen $\frac{1}{8}$ 64«; men derpaa er der intet Frimærke. Derimod har det andet ikke blot Poststemplet »Ripen $\frac{9}{8}$ 64«, men ogsaa et dermed annulleret grønt Frimærke, hvorpaa læses »Herzogth. Schlesw.« og » $1\frac{1}{4}$ Schilling«. Da der her med »Schilling« menes den den Gang kurserende »Lybske Skilling« = $3\frac{1}{5}$ Skilling dansk, vil det ses, at det altsaa er vor sædvanlige, indtil da ogsaa for Hertugdømmerne gældende Brevporto — 4 Skilling —, der her er bleven bibeholdt uforandret.

Jeg ved ikke nøje, hvor længe Ribe Posthus paa denne Maade vedblev at være underlagt Slesvig, da jeg derefter ikke har nogen Konvolut for et fra Ribe afsendt Brev før fra den 27. September. Men dette er frigjort med et almindeligt dansk Frimærke. Ogsaa har Poststemplet nu Navnet »Ribe« i dets danske Form. Ikke desto mindre blev Postkontoret den Gang endnu bestyret af en tysk Postmester. Thi i Modsætning til Forholdene under den foran omtalte første Vaabenhvile forbeholdt Fjenden sig jo ikke blot under den fra 20. Juli igen indtraadte Vaabenhvile men ogsaa under den d. 2. August afsluttede Vaabenstilstand selv at forestaa Jyllands Forvaltning. Som Følge deraf var det først ved Midten af Oktober, at den tyske Postmester forlod Ribe. Det blev imidlertid da bebudet, at han maatte ventes tilbage igen, saafremt Freden ikke var bleven sluttet inden den 1. November. Dog det blev den jo som bekendt den 30. Oktober.

En af Vaabenstilstandens haarde Betingelser var jo ogsaa den, at Kvarterer og Forplejning skulde leveres Fjenden gratis. Og Fordringerne i denne Henseende skærpedes derefter end yderligere af den prøjsiske Overgeneral. Formodentlig hørte ogsaa dette sammen med de andre trykkende Forholdsregler, som Bismarck paalagde denne at bringe i Anvendelse overfor Jyderne for derigennem at nøde vor Regering til at opgive yderligere Forsøg paa at opnaa lempeligere Vilkaar og til ikke at opsætte at faa Freden sluttet. Ogsaa i Ribe blev hine skærpede Bestemmelser om Indkvarteringen bekendtgjorte ved Trommeslag. Men til de østrigske Officerers Ros maa det siges, at de ikke gjorde Forsøg paa at gennemføre dem.

Om ogsaa Indkvarteringsbyrden her Vester ude jo i det hele langt fra blev saa knugende som i Egnene

nærmere ved Krigsskuepladsen, kunde den dog i mange Tilfælde komme til at føles som et haardt Tryk. Saaledes maatte den bl. a. blive følt af en yngre Embedsfamilie med en ret ringe Gage, hvilken allerede før Krigens Udbrud ved Omstændighedernes Magt var kommen til at befinde sig i en alvorlig trykket økonomisk Stilling. Foruden et Par Pensionærer var der allerede fem Børn i Hjemmet, inden der under den første Vaabenhvile indfandt sig to smaa Tvillinger. Husmoderen vedblev længe at være afkræftet; et Barn var bestandigt sygt, et andet meget skrantende. Saa daarligt, som der var Raad dertil, blev det derfor nødvendigt fra Maj til Oktober, at betale for Indkvarteringen ude af Huset. Men da ved Begyndelsen af sidstnævnte Maaned de indkvarteredes Antal blev større — for hin Familie nu i Regelen 3 à 5 Mand i Steden for hidtil 2 — og da der heller ikke mere kunde erholdes Kvarterer for 24 Sk. daglig pr. Mand, var Udgifterne dertil heller ikke mere til at overkomme. Familien maatte da saa fra nu af have ogsaa Soldaterne med i sin egen lille Bolig, og den trætte Husmoder fik saa foruden alle sine egne ogsaa disse at sørge for med Bespisning m. m.

De her indkvarterede Soldater opførte sig i det hele godt. Kun én Gang var der noget alvorligt i Vejen. En Søndag Aften havde vore tre Mand Besøg af seks Kammerater. De drak og var vist alle berusede. Helt ud paa Natten sang og støjede de paa en meget uhyggelig Maade. Men da jeg næste Dag talte dem alvorligt til, bad de meget kønt om Forladelse baade hos mig og hos min Hustru, hvem de forklarede, at det havde været »Geburtstag«, og tillige lovede, at de nu aldrig mere skulde »drikke sig en Rus« hos os. Hver Gang de derefter med deres Naturalforplejning fik Vin udleveret,

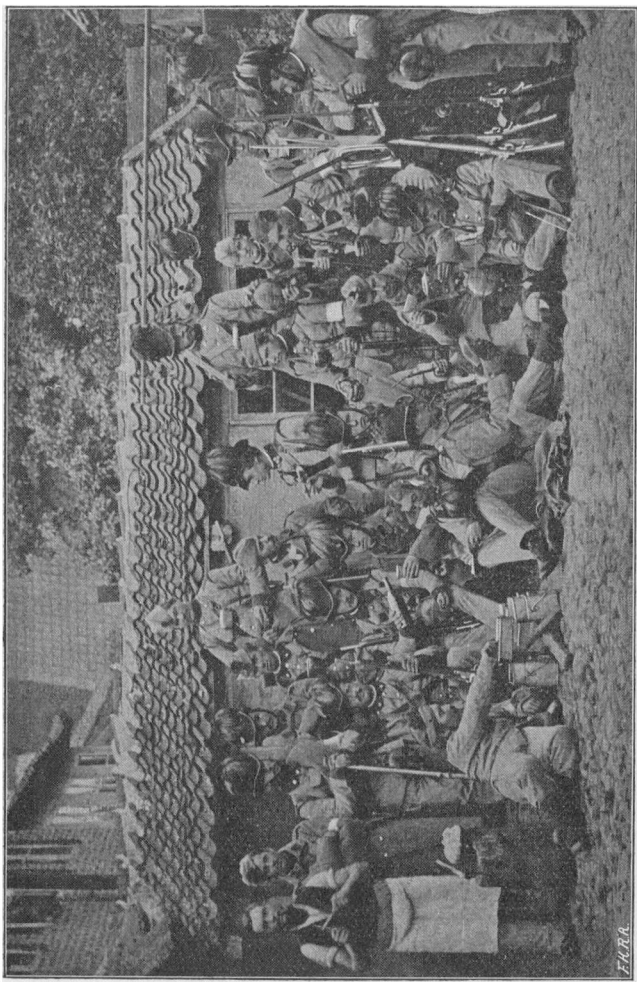
kom de stadig paa barnlig hengiven og tillidsfuld Maade til min Kone — »Mutter, Mutter!« kaldte de —, for at hun skulde have noget deraf. De havde vist ogsaa faaet Øje for, at hendes Kræfter nok kunde trænge til at styrkes.

Et dybt Indtryk gjorde det paa mig, da en Aften en hos os indkvarteret Underofficer kom til mig i stærk Sindsbevægelse, fordi han trængte til at udtale sig om en Sorg, der tyngede paa ham. Næste Morgen skulde Bataillonen stille for at marchere ud paa en Mark ude bag ved Vejrmøllen og der fuldbyrde en Dødsdom over en Kammerat og Ven af ham. Medens de havde ligget i Kvarter i Kolding, havde denne i Hidsighed forgrebet sig paa og sammen med en anden pryglet en Løjtnant, der havde irriteret dem. Jeg blev saa betaget af Samtalen, jeg havde med ham den Aften, og af den, jeg atter havde den næste, da han kom for at fortælle mig om, hvad der senere var sket, at jeg længe led under Indtrykket deraf. Da de kom ud paa Pladsen, var der gravet en Grav der. Den dømte blev stillet umiddelbart foran den, saaledes at hans Legeme, naar Skuddene faldt, kunde styrte baglængs ned i den. Dommen blev oplæst, og de, der skulde skyde, havde Geværerne lagte an, da en Officer traadte frem og raabte »Pardon! i Kejsers Navn!« Han tilføjede saa tillige, at denne Benaadning var tilstaaet Forbryderen paa Grund af hans udviste Tapperhed og i øvrigt rosværdige Opførsel. Men fri for en haard Straf blev han dog ingenlunde. Dog, jeg vil skaane Læseren og mig selv for her at gentage det forfærdelige, min daværende Husfælle, selv stærkt rystet, fortalte mig derom.

Ifølge mine Optegnelser blev *Ribe Domkirke* i Efteraaret 1864 fire Gange benyttet til katolsk Gudstjeneste for de fjendtlige Tropper. Første Gang var den 18. August, den østrigske Kejsers Fødselsdag. Jeg ved ikke af, at der var andre Danske til Stede i Kirken end jeg selv. Da jeg havde erfaret, at Højtideligheden *der* skulde finde Sted om Formiddagen Kl. 9^{1/2}, gik jeg i god Tid om Morgenen derhen og opholdt mig skjult oppe paa det søndre Triforiegalleri, der den Gang var mindre let tilgængeligt end nu. Det var — for mig at skønne — blot en almindelig katolsk Højmesse-gudstjeneste, jeg der blev Vidne til. Selvfølgelig var der anbragt et lille portabelt Relikviealter oven paa Domkirkens daværende Alter, foran hvilket Præsten stod. Kor-drengens Funktion udførtes af en voksen til Militæret hørende Person i en ensfarvet mørkeblaa Uniform. Til Stede nede i Kirken var ellers kun Officererne af den da i Byen indkvarterede 11te Jægerbataillon (Bøhmere). De opholdt sig alle staaende i Hovedskibets Midtgang, medens alle de menige derimod stod opmarcherede under Gevær uden for Domkirken.

Søndagen den 16. Oktober var der om Morgenen i Kirken Messe med Prædiken, og Onsdagen den 2. November fejredes derinde Alle-Sjælesfest, denne Gang særligt tillige som en Mindefest for de i denne Krig faldne Østrigere. Endelig var der den 6. November Stille-Messe uden Kirkeparade.

Ikke faa af de østrigske Officerer interesserede sig meget levende for Domkirkens Bygning. Flere af dem kom derfor under begge Vaabenstilstandene til mig, dels inde i Kirken, dels uden for den, for at faa Oplysning om et og andet den vedkommende. En af dem vilde ogsaa gerne have mig formaaet til at være ham behjælpelig

Østrigere i Ribe 1864. Af 11te Jægerbataillon (Bøhmere).

med at faa Kirkens gamle Altertavle fra Slutningen af 16. Aarhundrede til Købs. Denne var den Gang endnu ikke splittet ad, men befandt sig anbragt samlet paa den søndre Væg i det underste Kapel under det store Taarn. — Særligt for at faa nogle Oplysninger om dette Taarns ældre Historie kom den bl. a. fra de Forhandlinger, der gik forud for Kaptajn-Løjtnant O. Hammers Overgivelse, bekendte Generalstabs-Kaptajn Wieser til mig. Der var dog kun én af de østrigske Officerer, med hvem jeg havde mere end en enkelt kort Samtale. Denne ene var Achilles v. Gröller, Chef for det 14de Linierregiments første Bataillon. Han var en alvorsfuld og kundskabsrig Mand med stor videnskabelig Interesse. Under sit Ophold i Jylland havde han lært sig Dansk, saa at han ikke blot læste det med Lethed, men ogsaa ret godt kunde tale det. Han kom til mig en Dag i Oktober uden for Domkirken, først med en høflig Undskyldning for, at han tiltalte mig, og derefter med en Hilsen til mig fra Kirken i Viuf imellem Kolding og Vejle. Om denne Kirke havde jeg nemlig et Par Aar tidligere skrevet en Artikel i »Illustreret Tidende«, og da han var kommen til at læse den, havde den interesseret ham saa meget, at han ikke havde opsat, saa snart han kunde, at tage hen for selv at se dette gamle Mindesmærke. Selv var han, fortalte han mig, født i en By, under hvis Domkirke der var en Krypt med ikke mindre end 100 Marmorsøjler. Det fornøjede ham kendeligt, at jeg dertil straks kunde svare, at saa var han sikkert fra Gurk i Kärnthen. Vi talte saa noget om Domkirken der, men mere om vor egen i Ribe, og det endte med, at han bad mig om Tilladelse til at maatte komme til mig en Aftenstund i mit Arbejdsværelse for at blive bekendt med nogle Tegninger og

litterære Værker, som jeg havde omtalt. Ved dette Besøg laante han ogsaa en Bog med hjem i sit Kvarter hos Stiftamtmanden. — Nogle Dage efter fik hans Bataillon Marchordre for næste Morgen. Aftenen forinden kom han til mit Hjem for at bringe mig den. Da jeg ikke var hjemme, gik han ind i Dagligstuen, hvor han traf min Hustru siddende ved den tændte Lampe paa Bordet, omgivet af Børneflokket og med en lille Pige paa Skødet. Da min Kone ikke kendte den indtrædende Officer, blev hun først bange for, at han kom for at paatale noget med Hensyn til vor Indkvartering. Men ved det milde Udtryk i hans Ansigt og derved, at hun til sin store Forundring hørte sig tiltalt af ham paa *Dansk*, maatte hun hurtigt beroliges. Det var ogsaa kendeligt, at det lille Indblik, denne fremmede Kriger her kom til at gøre i et stille Hjemms Fred, gjorde stærkt Indtryk paa ham, og formodentlig har det hos ham fremkaldt Minder, der var ham dyrebare. Thi idet han sagde min Hustru Farvel, bøjede han sig ned og kysede den lille Pige paa Haanden.

Dog dette var ikke det eneste ved v. Gröllers Optræden, der maatte vække min Hustrus Interesse og Forundring. Idet han bad hende hilse og takke mig, fremtog han en stor Pung, som han aabnede, og deraf udtog han og lagde paa Bordet to Nævefulde Tobak, idet han tillige bad hende sige mig, at han efterlod mig denne »kejserlig-kongelige Tobak« — i Østrig er Tobakken jo et Regeringsmonopol — som et lille Mindetegn. — Af Stiftamtmand Nielsen hørte jeg et Par Dage efter, at ogsaa han samme Aften havde paa samme Maade faaet en ganske tilvarende Gave af v. Gröller, kun med den Forskel, at hos ham var der blevet hentet en Tallerken til at lægge Tobakken paa. —

Det var først, efter at Fredslutningen var bleven ratificeret — vistnok den 12. November —, at Udrykningen af Østrigerne tog Fart. Snart derefter havde vi i Ribe i Løbet af en Ugestid en stadig Gennemmarch af Tropper og oftest en stor Indkvartering Natten over. De sidste, vi havde, var det 35te Linie-Infanteri-Regiment, der afmarcherede om Morgenen den 22. November. For at have den Tilfredsstillelse at se disse vore »sidste Fjender« drage bort, var mange af Byens Beboere nede i Gravsgade foran og i Nærheden af vort Hus, hvor de fremfor noget andet Sted kunde have det bedste Overblik over de bortdragende. Den lange Skare af Krigsfolk, efterfulgt af mange Vogne og allerbagest af en stor Drift Kreaturer som »Mad med paa Vejen«, fyldte hele Tøndervejen, saa langt Øjet kunde række. En gammel Kone, som saa det, blev saa betaget ved dette Syn, at hun maatte udbryde paa sin Jydsk: »Ja, nær de wa saa manne, saa ka a da wal faasto, te æ Dansker ett ku sto sæj.«

Ja saa havde vi da faaet Fred, — en Fred paa sørgelige Vilkaar efter en sørgelig Krig! Men for ingen By i Kongeriget blev dog Fredsvilkaarene saa skæbnesvangre som for Ribe, der mistede den allerstørste Del af sit Opland. Et lille Bidrag til yderligere Oplysning om den saa ofte fremhævede store Forskel paa den gamle Stads økonomiske Stilling før og efter 1864, kan der være Anledning til her endnu at meddele. I Tiden ved 1855—56 var Forholdene i Ribe stærkt opadgaaende, og der var bleven en saadan Mangel paa Beboelseslejligheder, at jeg, da den Bolig, hvori jeg med min Familie hidtil havde boet til Leje, blev mig opsagt, ligefrem nødtes til, ganske uformuende som jeg selv var,

at købe det foran titnævnte lille Hus i Gravsgade, der da var under Opførelse. Det var blevet mig meget dyrt; men da tilmed mere end én havde bedet mig om, saa snart jeg fik Nys om at blive befordret bort fra Ribe, at lade ham det vide, for at vi da kunde handle om det, havde jeg før 1864 god Udsigt til at kunne faa det solgt med et ikke altfor stort Tab. Anderledes blev det derimod efter Krigen. Da jeg i 1869 forlod Byen, var der slet ingen Mulighed for at faa Ejendommen solgt; ja vanskeligt var det endogsaa at faa den lejet ud, selv paa yderst billige Vilkaar. Et halvt Aar maatte jeg saaledes lade en Familie bebo den aldeles uden Lejeafgift, for at den ikke skulde staa helt tom. Først i 1876 lykkedes det mig at faa den solgt, og det paa *de* Vilkaar, at jeg, skønt jeg i en lang Aarrække aarlig havde afbetalt 50 Rdl. paa den, nu maatte *udbetale til Køberen* 1200 Kr., for at han sammen med Ejendommen skulde overtage den derpaa hvilende Gæld.
